

Bács Gábor

Jó-e a nyitott kérdés érv?

Tanulmányomban azt szeretném megmutatni, hogy a címben feltett kérdésre a válasz miért nemleges, de legalábbis azt, hogy miért nyitott kérdés, vajon G. E. Moore híres *nyitott kérdés érve* jó érv-e (MOORE 1903, 1. fejezet; magyarul MOORE 1981, 51–105).¹ Állításom tehát: azon kortárs filozófiai fejlemények tükrében, melyeket Saul Kripke filozófiájában, elsősorban a *Naming and Necessity* (KRIPKE 1980) elemzésével ismertettek, Moore tétele eredeti formájában nem tartható. Moore és Kripke nézeteinek egybevetését filozófiai s nem filozófiatörténeti kérdésnek tartom, ezért nem történetietlen ez a vállalkozás. Így természetesen nem is a célom, hogy Moore-t valamiben elmarasztaljam; nem az a kérdés, hogy ki tévedett, hanem az, hogy kinek van igaza.

Moore híres metaetikai tézise szerint az erkölcsi jó fogalma definiálhatatlan, és „naturalista hiba” a jó bármiféle definíciós kísérlete. Ez az állítás, mint ismeretes, az úgynevezett nyitott kérdés érv következménye. Ennek a definiálhatatlansági tézisnek köszönhetően a metaetika deskriptivista programján belül a naturalizmus hátrányba került az intuicionizmussal szemben (olyannyira, hogy a deskriptivizmus és az intuicionizmus között már-már egyenlőségjelet szokás tenni), mi több, hogy a deskriptivista program végeredményben megfeneklett. Világos tehát a „nyitott kérdés”-érv felülvizsgálatának tétje: amennyiben beigazolódná, hogy ez nem helyes, akkor a definiálhatatlansági tézis megalapozatlan maradna, és ennek következtében lehetőség nyílna a deskriptivista program feltámasztására.

A tanulmány első részében Moore nyitott kérdés érvét és definiálhatatlansági téziséit ismertetem, valamint kitérek a naturalista hibára is. Ezt követően röviden ismertetem Kripke releváns nézeteit és érveit, majd ütköztetem azokat Moore álláspontjával.

I.

Az „x az jó” típusú állítások szemantikai tartalmának alapvetően három különböző elemzését szokták az etika tankönyvek megemlíteni. Ezek: (i) deskriptivizmus; (ii) emotivizmus; (iii) preskriptivizmus. A deskriptivizmus, nevével összhangban, leíró tartalmat tulajdonít az ilyen állításoknak – eszerint az „x az jó” és mondjuk az „x az piros” hasonlósága nem csupán látszólagos, hanem tényleges, mindkettő leírásra szolgál, s mindkettőnek leíró tartalma van, jelesül, hogy valami ilyen és ilyen tulajdonsággal rendelkezik. Ezzel szemben az emotivizmus az üzenettel kapcsolatos érzelmi, a preskriptivizmus pedig valamiféle előíró tartalmat tulajdonít az ilyen típusú állításoknak.

A deskriptivizmuson belül további két álláspontot szokás megkülönböztetni: (ia) a naturalizmust és a Moore nevével fémjelzett (ib) intuicionizmust. A naturalizmus szerint

¹ Amennyire azt meg tudom ítélni, még manapság is széles körben elfogadott, hogy a nyitott kérdés érv jó. John Mackie, hogy csak egy kortárs véleményt említsek, az érvet „erősnek” (forceful) minősíti azzal együtt, hogy érvényességét csupán az erkölcsi és talán esztétikai értelemben vett jóra korlátozná (MACKIE 1990, 51).

a „jó” erkölcsi terminus jelentése azonos valamilyen nem-erkölcsi terminus jelentésével (ami jelenthet természeti vagy empirikus tulajdonságot, de jelenthet egy érzékfölötti valóság tulajdonságát is). Az intuicionizmus szerint viszont a „jó” jelentése nem azonos semmilyen nem-erkölcsi terminus jelentésével, mi több, egyáltalában definiálhatatlan, hiszen olyan egyszerű tárgyat jelent, és pedig erkölcsi tulajdonságot, melynek nincsenek alkotórészei vagy elemei, melyekre fel lehetne bontani, és amelyek összegeként meghatározhatnánk, és amelyet így csak egy sajátos kognitív képesség segítségével, az ún. intuícióval vagyunk képesek megragadni.

Semmi rendkívüli nincs azonban abban, hogy a „jó” definiálhatatlan, hiszen, mondja Moore, számtalan egyéb fogalmunk is definiálhatatlan, mint pl. a sárga fogalma. Ha minden fogalmat definiálni szeretnénk más fogalmak segítségével, akkor vagy soha nem érünk a végére, vagy előbb-utóbb körbeforognánk. A definiálhatatlanság tehát az az ár, amit ezek elkerüléséért meg kell fizetnünk. Következésképpen, hiba az egyszerű fogalmak bármiféle definíciója, és ez az, amit Moore „naturalista hibának” nevez. A naturalista hiba az, amikor egy egyszerű és nem-természeti tárgyat vagy fogalmat egy természetivel azonosítunk, mint mondjuk jó = élvezet vagy sárga = ilyen és ilyen fényrengés, másképpen mondva: amikor elemi és nem-empirikus kifejezések jelentését empirikus kifejezések jelentésével azonosítunk.

A nyitott kérdés érv ismertetése előtt fontos tisztáznunk, hogy Moore pontosan *mit* is tart definiálhatatlannak, azaz, a definíció mely értelmében tartja Moore a „jót” meghatározhatatlannak. Moore aprólékos fejtegetéseiben a definíciók több fajtáját is megkülönbözteti, ezek közül hármat emelek ki.

(1) Ez a mondat: „a »ló« magyar szó a lovak neméhez tartozó négy lábú patást jelenti”, nem más, mint a „ló” szó lexikografikus definíciója (proper verbal definition). Az ilyen szómeghatározások rögzítik, hogy mit jelent egy adott szó valamilyen nyelvben. Ami lényeges, az az, hogy a szótári definíció csak azt adja meg, hogy *melyik* tárgyat jelenti (*mean*) „Z” szó, de azt nem mondja meg, hogy *milyen* is az a tárgy. Ebben az értelemben persze definiálható a „jó”, ám Moore szerint ez teljes mértékben irreleváns az etika szempontjából, mivel az etika nem a nyelvhasználat vizsgálatával foglalkozik. Bizonyos szavak használatának módja nem is igazolja és nem is vonja maga után azt, hogy mi a helyes, vagy mit kellene tenni, hiszen a szótári definíció csak azt mondja meg, hogy az angol „good” vagy a német „gut” melyik tárgy neve, de azt nem árulja el, hogy mi maga ez a tárgy, mi maga a jó. Következésképp, mivel az ilyen meghatározás abban sem segít, hogy a jó magatartás, a helyes cselekedet fogalmát definiáljuk, ezért abban sem, hogy megmondhassuk mi a helyes, vagy mit kellene tenni. Tehát, „a »jó« definiálhatatlansága” nem a „jó” szó definiálhatatlanságát jelenti.

(2) Ez a mondat: „a lovak négy lábúak, fejjel, szívvel, májjal, stb. stb., rendelkeznek” a „ló” predikátum *extenziójának* azonosságát állítja más predikátumok extenziójával (ezt nevezi Moore „a ló”, „az, ami ló” definíciójának). Ez a meghatározás azt rögzíti, hogy mely dolgok lovak a világban. Úgy is felfogható az állítás, hogy bizonyos individuumok, melyek rendelkeznek egy bizonyos tulajdonsággal, más tulajdonságokkal is rendelkeznek. Moore ebben az értelemben is definiálhatónak tartja a „jót”, hiszen az etika legfőbb feladatának a „Mely dolgok jók (rosszak)?”, vagy „Mely cselekedetek helyesek (helytelenek)?” kérdések megválaszolását tekintette. Ahogy némi humorral megjegyezte, nem írta etikai művet, ha úgy gondolná, hogy a „jó” ebben az értelemben definiálhatatlan volna.

(3) Ez a mondat: „a ló a négy lábúság, a szívesség, a májúság, stb. stb., alkotórészek összegének ilyen és ilyen elrendezettsége” nem más, mint a ló tulajdonságnak, a ló fogalmának, a „ló” predikátum *intenzívjának* definíciója. Az ilyen definíciók határozzák meg valamely tárgy *természetét* és jellegét, mégpedig oly módon, hogy a definiálandó tárgyat, mint komplex egészet az egymással meghatározott viszonyban levő részeinek összegével azonosítja. A definíció ezen értelmében – állította Moore –, hogy a „jó” definiálhatatlan, mivel, a magyarázatot már ismerjük, a jó egyszerű tárgy.

Térjünk most már rá a nyitott kérdés érvre! Moore szerint két alternatívája van annak, hogy a jó egyszerű és definiálhatatlan: ha a jó összetett egész, vagy ha egyáltalán nem jelent semmit. Ha a jó valamilyen összetett egész volna, akkor annak kérdése, hogy maga ez az összetett egész jó-e, ugyanolyan semmitmondó kérdés lenne, mint a „jó-e a jó?” kérdése. Csakhogy, bármilyen definícióról legyen is szó, az adott összetett egészsel kapcsolatban mindig értelmes (nyitott) lesz az a kérdés, hogy maga ez az összetett egész jó-e. Következésképp, a jó nem összetett egész. Hasonló megfontolásból veti el Moore a másik lehetőséget is. Ha a jó nem jelentene semmit, pontosabban, ha a jó nem jelentene egyebet, mint amit egy másik egyszerű kifejezés (pl. „élvezet”) jelent, akkor esetünkben „az élvezet a jó” állítás egyetlen fogalmat tartalmazna, az élvezet fogalmát, így önazonossági állítás lenne és annak kérdése, hogy az élvezet jó-e ugyanaz a kérdés lenne, mint az, hogy élvezettel jár-e az élvezet. Csakhogy a két kérdés nem ugyanaz, és bármilyen azonosságról legyen is szó, az adott egyszerű tárggyal kapcsolatban mindig értelmes (nyitott) lesz az a kérdés, hogy maga ez az egyszerű tárgy jó-e, tehát ezek az állítások két különböző fogalmat tartalmaznak. Következésképp, a jónak önálló jelentése van.

Moore velős megfogalmazásából, miszerint „a jóra vonatkozó minden kijelentés szintetikus és sohasem analitikus” (MOORE 1981, 60) kiténik, hogy miről is van szó. A jó definíciójának analitikusnak kell lennie, hiszen a jó *fogalmának* definíciójáról van szó. Ha „jó = F” igaz, akkor analitikusan igaz, ha viszont analitikusan igaz, akkor a „jó-e ez az F?” vagy „jó-e F?” kérdések ugyanazt jelentenék, mint az „F-e ez az F?” vagy „F-e F?” értelmetlen kérdések (mint pl. „Nőtlen férfiak-e az agglagények?”). Így ha a „jó-e ez az F?” értelmes (nyitott) kérdésnek bizonyul a jó valamilyen javasolt definíciója esetében, akkor az állítás minden látzat ellenére csak egy szimpla szintetikus állítás lesz, méghozzá hamis. Moore meglátása szerint a jónak minden ismert definíciója, mint pl. „az élvezet a jó” vagy „a boldogság a jó” stb., nyitva hagyja a „jó-e ez az F?” típusú kérdéseket, így ezek egyike sem tekinthető a jó definíciójának. Az a figyelemreméltó tény, hogy minden definíció ugyanazzal a nehézséggel néz szembe, függetlenül attól, hogy milyen fogalmat helyettesít „F” helyébe mutatja, hogy itt egy általános természetű problémáról van szó, nevezetesen arról, hogy a jó ellenáll minden definíciós kísérletnek.

Összefoglalva:

ha „jó = F” igaz, akkor „jó = F” analitikusan igaz; és
 ha „jó = F” analitikusan igaz, akkor a „jó-e ez az F?” nem nyitott kérdés;
 de a „jó-e ez az F?” nyitott kérdés,
 következésképp, „jó = F” nem analitikusan igaz,
 tehát, „jó = F” nem igaz.

II.

Mindezek után tekintsük át röviden Kripke érveit! Mint az közismert, Kripke szerint az olyan *a posteriori* szintetikus állítások, mint amilyen a „víz = H₂O”, „hő = kinetikus energia” éppen olyan szigorú azonosságokat fejeznek ki és éppen olyan definíciók, (még-hozzá jó definíciók!) mint amilyeneket a „háromszög = konvex síkidom, amelyet három nem egyenesre illeszkedő pont és az ezeket összekötő szakaszok határolnak”, vagy „arany = sárga fém” *a priori* analitikus állítások Moore-hoz hasonlóan (bár egészen más okból kifolyólag) Kripke sem azonosítaná a sárga érzéki minőséget, a sárga qualét valamiféle fényrezeccsel, de az is bizonyos, hogy Kripke magát a sárga színt azonosnak tekintené valamilyen fényrezeccsel, annak ellenére, hogy a „sárga szín = ilyen és ilyen fényrezeccs” a fenti állításokhoz hasonlóan a posteriori és szintetikus.

A „víz = H₂O” nem pusztán azt állítja, hogy a víz a mi világunkban történetesen hidrogén hidroxid, hanem azt, hogy a víz minden világban ilyen összetételű, dacára annak, hogy a víz fogalma (ilyen és ilyen viszkozitású, oltja a szomjat, szintelen, szagtalan stb.) nem tartalmazza a H₂O fogalmát, azaz elmében egészen világosan különbséget tudok tenni a kettő között, vagy éppenséggel annak dacára, hogy elmében egészen világosan belátom, hogy a víz éppúgy *lehetne* mondjuk XYZ, mint H₂O. Ha ugyanis elképzelek egy világot, ahol mondjuk a Balaton vize nem H₂O, hanem XYZ, akkor Kripke szerint olyan világot gondoltam el, ahol a Balaton „vize” felszíni tulajdonságait tekintve hasonlít ugyan a vízre, de mégsem víz. Tehát, nem a vízről gondoltam azt, hogy nem H₂O, hanem egy vízhez hasonló folyadékról gondoltam azt, hogy nem H₂O. Ez azért lehetséges, mert a „víz = az, ami ilyen és ilyen viszkozitású, oltja a szomjat, szintelen, szagtalan, stb., stb.” azonossági állítás nem a „víz” jelentését, hanem *referenciáját* rögzíti – ahogyan „víz = H₂O” sem jelentésazonosságot, hanem *jelölésazonosságot* állít –, méghozzá olyan felszíni, vagy fenomenális tulajdonságok révén, melyek kontingens tulajdonságai a víznek (hiszen ha érzékelő apparátusunk másmilyen *lenne*, akkor más fenomenális tulajdonságokat tulajdonítanánk a víznek) és amelyek éppenséggel az XYZ összetételű folyadék tulajdonságai is lehetnének. Kripke terminológiájában, az „az, ami ilyen és ilyen viszkozitású, oltja a szomjat, szintelen, szagtalan stb.” referáló kifejezés nem-rigid deszignátor, aminek referenciája a különböző világokban eltérhet, ellentétben a „víz” a „H₂O” vagy az „XYZ” rigid deszignátorokkal, amelyek minden lehetséges világban ugyanazt a kémiai összetételű folyadékot jelölik.

Egyszóval Kripkénél az analiticitás *nem szükséges* (ámbár elégséges) *feltétele* annak, hogy két tulajdonság, két intenzió azonos legyen. Ennek pedig az az oka, hogy Kripke szerint

1. *némely* deszignátor (többnyire nevek) szemantikai tartalma a deszignátumuk – ezeknek a deszignátoroknak a referenciája nem fogalmi közvetítés révén rögzül, hanem egyéb módon, és ha egyáltalán van konnotációjuk, az nem határozza meg a referenciájukat; illetve
2. egy általános név intenziója nem egyéb, mint lehetséges extenzióinak összessége.

Következésképp, egy *kripkeánus* mondhatná, hogy nem szükséges a jó definíciójának analitikusnak lennie ahhoz, hogy igaz legyen, hanem lehet éppenséggel szintetikus is, ami éppolyan jó és kimerítő definíciója lehet a jónak, mint mondjuk a „víz = H₂O” a víznek. Ha pedig nem szükséges feltétel az analiticitás, akkor a nyitott kérdés érv nem pusztán inkonzulzív, hanem teljes mértékben irreleváns érvnek fog bizonyulni.

Más kérdés, hogy mi is lenne a jónak ez a szintetikus definíciója, illetve, hogyan lehetne a jónak egyáltalán szintetikus definíciót adni – elvégre Kripke a típusazonosságok érvényességénél nem csak a rigid deszignátor fogalmára, hanem a természeti fajta és a fizikai konstitúció fogalmaira is erősen támaszkodik. Vagyis, olyan fogalmakra, amelyeknek *prima facie* nincs sok közük az erkölcsi jóhoz. Elképzelhető tehát, hogy a jó Kripke filozófiájának keretei között is definiálhatatlannak bizonyul, ám ez tanulmányom mondanóját nem érinti, hiszen ez semmi esetre sem következik a nyitott kérdés érvéből. A naturalistának mindenestre eszerint nem szemantikai elméletet kellene alkotnia a jóról.

Ellenvethetné valaki, hogy érvem analógiás érv, és mint ilyen, gyenge, hiszen azt feltételeztem: a jó releváns szempontból hasonlít a vízre, hőre stb. Holott épp ellenkezőleg, éppen azt volna indokolt feltételeznünk, hogy nincs közöttük ilyen hasonlóság. Fentebb már utaltam arra, hogy a sárga érzéki minőséget, a sárga qualét Kripke is definiálhatatlannak tartja (a fájdalom mintájára), márpedig, ha a jó érzéki minőség, akkor a jó is definiálhatatlan. Arra a feltételezésre pedig jó okunk van, folytatná az ellenvetőt, hogy Moore magát a jót nem pusztán egyszerűnek de érzéki minőségnek is tekintette: egyrészt Moore a sárga quale definiálhatatlanságát hozza fel a jó meghatározhatatlanságának illusztrálására, másrészt Moore az érzet-adatokat tekintette azoknak az elemi primitíveknek, melyekből a tárgyak felépülnek, és amelyekkel a tárgyak mint komplexek definiálhatók.

Minderre a következőket válaszolom: hajlok rá, hogy Moore a jót az érzet-adatok hasonlatosságára érzéki minőségnek tekinthette, ez azonban nem változtat az érvelésen. Az valóban igaz, hogy az „S érzéki minőség = F fizikai tulajdonság” típusú azonosságok Kripke szerint sem igazak. Az is igaz, hogy érzéki minőségek (qualia) azonossága esetében valóban az számít, hogy mi van az elménkben, azaz az elme individuálja az érzéki minőségeket, hiszen az érzéki minőségek esetében ez az egyetlen kritériumunk. Csakhogy, a jó érzéki minőség meglehetősen speciális, mivel individuációja nem olyan egyértelmű, mint mondjuk a sárga érzet-adat és a kék érzet-adat individuációja, és bár a „jó érzéki minőség” valóban definiálhatatlan lesz abban az értelemben, ahogyan a „sárga érzet-adat” vagy a „kék érzet-adat”, az azonban továbbra is lehetséges marad, hogy a jó érzéki minőség azonos valamilyen másik érzéki minőséggel, mondjuk az élvezettel, azaz, hogy a „jó érzéki minőség” és az „élvezet” kifejezések ugyanazt jelölik. Annak eldöntésében azonban, hogy két érzéki minőség azonos-e vagy sem, vagyis annak eldöntésében, hogy a „jó érzéki minőség” és az „F érzéki minőség” jelölete azonos-e, az analiticitás megint csak nem fog szerepet játszani, és így a nyitott kérdés érv sem.

IRODALOM

- KRIPKE, S. A. 1980. *Naming and Necessity*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
 MACKIE, J.L. 1990. *Ethics: Inventing Right and Wrong*. Harmondsworth, Penguin.
 MOORE, G.E. 1903. *Principia Ethica*. Cambridge, Cambridge University Press.
 MOORE, G.E. 1981. *Principia Ethica*. In Lónyai M. (szerk., ford.) *Tények és értékek*, Budapest, Gondolat, 51–105.

Robert Frank's bed, 1981–1998 / 30×80